

Майыптыгы бар балдардын психологиялык өзгөчөлүктөрү

Ар түрдүү кыйынчылыктарга туш болгон балдар менен иштөө – ар бир мугалимдин ишинин ажырагыс бөлүгү. Тилекке каршы, биздин жашообузда тигил же бул себептерден улам мектептен билимин өздөштүрүүгө мүмкүнчүлүгү жок жана башка балдар менен бирдей деңгээлде баарлаша албаган балдар көп кездешет. Бул балдар ар башкача аталат, бүгүнкү күндө бул категориядагы балдар - "майыптыгы бар балдар" деп аталат. Бул балдар - алар менен иштегенде мугалимдердин атайын мамилесин жана жогорку сапаттуу кесиптик чеберчилигин талап кылган социалдык топ болуп эсептелет.

Майыптыгы бар балдар – өнүгүүсү өзгөчө болгондуктан өзгөчө көңүл бурууну жана тарбия берүүнү талап кылган балдардын белгилүү бир тобу. *Бул толко физикалык жактан же акыл-эс жагынан өнүгүүсү начарлап, анын кесепетинен толук кандуу жашоого мүмкүнчүлүгү жок балдар кирет.* Ар кайсы мезгилдерде бул балдарды ар башкача аташкан: "өзгөчө муктаждыктары бар балдар", "типсиз балдар", "өзгөчө балдар" ж.б.

Өнүгүүнүн айрым кыйынчылыктарын эске алганда, мындай балдар башка балдарга караганда чоңдордун колдоосуна көбүрөөк муктаж. Бул социалдык топтун балдары менен иштгенде туура жана адекваттуу мамиле кылса, анда алардын мектептеги билим алуусу жеңилдеп, көйгөйлүү кырдаалдар азыраак пайда болот.

Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдардын кеңири таралган классификациясынын бири (В.А.Лапшин, Б.П. Пузанов боюнча) балдардын төмөнкү категорияларын камтыйт:

- 1) Угуусу начар балдар (кулагы укпаган, кулагы начар уккан);
- 2) Көрүүсү начар балдар (көзү азиздер, начар көргөндөр);
- 3) Сүйлөөсү так эмес балдар;
- 4) Акыл-эс, интеллекти бузулулган балдар (акыл-эси кем);
- 5) Акыл-эсинин өнүгүүсү кеч болгон балдар (ДЦП);
- 6) Таяныч-кыймыл аппараты бузулган балдар (церебралдык шал);
- 7) Эмоционалдык-эргтик бузулуулары бар балдар;

8) Бир-нече жактан мүмкүнчүлүгү чектелген балдар (бир нече бузулуунун айкалышы).

Албетте, майыптыгы бар балдардын ар бир категориясынын жүрүм-турумунда, башкалар менен өз ара аракеттенүүсүндө же маалыматты иштеп чыгууда өзүнчө өзгөчөлүктөрү бар экендигин түшүнүү маанилүү. Бирок, майыптыгы бар балдардын бир катар жалпы өзгөчөлүктөрүн аныктоого болот, анын ичинде мектептеги билим берүү чөйрөсүндө да айырмаланып турат:

- **Көңүлүнүн жана кабыл алуусунун деңгээли төмөн** – бир нерсеге көңүл бөлүүсү, көңүлүн белгилүү бир объектте кармап туруусу кыйын;
- **Ой жүгүртүүсү жана сүйлөөсү начар өнүккөн** – өнүгүүсүндөгү кыйынчылыктардан улам, сөз байлыгынын деңгээли төмөн, бала ой жүгүрткөндө жана башкалар менен пикир алышканда кыйналат;
- **Окуу процессинде тапшырмаларды аткаруу деңгээли төмөн** – бала класстагы билим алуу темпинде жетише албайт;
- **Мугалимдин же ата-эненин жардамын көп талап кылат** – классташтарынан айырмаланып майып балдар өнүгүүсүнүн өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу көптөгөн тапшырмаларды өз алдынча аткара алышпайт;
- **Жаңы нерсени билүүгө мотивациясынын начардыгы** – таанып-билүү процесстери начар өнүккөндүктөн, бала айлана-чөйрөсүндөгү дүйнөнү изилдөөгө кызыкдар эмес. Билгиси келбесе, керектүү көндүмдөр калыптанбайт;
- **Тез чарчоо же тескерисинче, толкундануунун жогорку деңгээли** – ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдардын көпчүлүгү тез чарчап, шалдырап калат, же бир нерсе жасай албай жатса, кыжырданат же зеригип кетет. Кээде тескерисинче, айрым балдарга гиперактивдүүлүк, күчтүү өжөрлүк жана маанайынын кескин өзгөрүшү мүнөздүү

Мындай балдар менен иштөө боюнча айрым сунуштар:

Ушундай балдар менен иштөөдө мугалим же социалдык педагог өзүн кандай алып жүрүшү керек? Аталган балдар менен мамиле түзүүгө жардам бере турган жалпы эрежелер төмөн жакта берилген. Бул көрсөтмөлөрдү так аткаруу ушундай балдар менен тез арада байланыш түзүп, аларга оор кырдаалда жардам берүүгө мүмкүндүк берет. Аталган балдардын ата-энесине төмөнкүдөй сунуштарды берип, түшүндүрүү иштерин жүргүзүңүз:

1. Балаңыз менен тез-тез баарлашыңыз жана аны диалогго чакырып, кызыктырыңыз;
2. Жаңы нерселерди үйрөнүүгө түрткү бериңиз;

3. Балага ашыкча психикалык же физикалык оор ишти жүктөбөнүз. Балаңызды ашыкча чарчатпаныз;
  4. Эгерде балаңыз маанилүү же пайдалуу иш жасай алган болсо, анда аны мактап турунуз;
  5. Ага катуу үн чыгарбаңыз жана ар дайым жай сүйлөөгө аракет кылыңыз;
  6. Ал кайсы жерде туура, кайсыл жерде туура эмес иш кылганын жана эмне үчүн мактоого татыктуу экендигин түшүндүрүңүз;
  7. Балаңыз материалды туура түшүнүш үчүн оюндарды жана көнүгүүлөрдү колдонуңуз. Эс алуу ыкмаларын колдонуңуз;
- Мындай балдардын ата-энелери менен ушундай түшүндүрүү иштерин жүргүзүңүз.

Адабияттар:

- Маллер А.Р. Социальное воспитание и обучение детей с отклонениями в развитии. Практическое пособие. – М.: АРКТИ, 2000.
- Ратнер Ф.Л., Юсупова А.Ю. Интегрированное обучение детей с ограниченными возможностями в обществе здоровых детей. – М.: ВЛАДОС, 2006.
- Шипицына Л.М. Обучение детей с проблемами в развитии в разных странах мира: Хрестоматия. – СПб., 1997.